

"CASTELLA ENDINS" VIATGES I SOMNIS. I - Per terres ibèriques, -.per GAZIEL - Editorial Selecta.

He tingut interès a transcriure, amb el títol del darrer llibre de Gaziell, els altres epígrafs que comporta, perquè enclouen una promesa, que esdevé més explícita en el substanciós prefaci que el mateix autor posa a la seva obra. Gaziell titula aquest prefaci "Petites singularitats que cal saber" i, de bones a primeres, ens hi diu: "Aquest llibre que tens a les mans, lector potser dubitatiu, és el primer d'una sèrie més aviat curta, que anirà sortint sota el nom genèric de VIATGES I SOMNIS i es dividirà en dos grups. El primer, "Per terres ibèriques", el compondran tres volums bessons: Castella endins, Portugal enfora i La Península Inacabada, ja confiats a l'editor.

"El grup segon, el formaran així mateix tres volums igualment ~~bessons~~ bessons, "Per terres de Sufessa i d'Itàlia", els títols dels quals ja us diré oportunament. I si els sis llibres surten bé i troben de part del públic l'acollida que l'editor i jo desitgem, llavors anirem donant-ne d'altres, ja ara fets i pastats, que només esperen, amb una certa frisança, l'avinentesa de veure la llum. Dit això, prou per avui - que no cal allargar més el braç que la màniga."

En aquest país de propòsits en l'aire i de vagues projectes, on són molt menys del que sembla - tot i les actuals circumstàncies, que els han multiplicat enormement - els llibres d'una certa solvència que esperen, "fets i pastats", al calaix de llurs autors, un editor i un públic, i on és tan freqüent i fins i tot tan explicable d'excusar⁷ amb la dificultat de trobar aquests editor i públic indispensables perquè un llibre deixi d'ésser un simple esplai solitari, aquest anunci de Gaziell, deixat anar amb la naturalitat de qui comunica un canvi d'adreça - i, de fet, aquesta entrada de cavall sicilià de Gaziell a la literatura catalana que representava la publicació de "Tots els camins duen a Roma" ha vingut gairebé entroncada amb el canvi d'estatge de l'autor, el qual ha passat de Madrid a viure a Barcelona - aquest anunci, doncs, de sis llibres ja escrits i d'altres que bé deuen estar-ho també, té un caràcter realment sensacional. Perquè no es tracta, com en el cas de Josep Pla, de contínues reedicions, remaniments, ampliacions, supressions i barreges de vells escrits amb escassos textos inèdits, sinó d'obres realment noves, escrites, com ens explica l'autor, per a ell mateix, "un temps que jo no creia pas publicar res més, almenys en vida". Un cop llegit el primer volum d'aquesta sèrie considerable - tot i que l'autor la trobi "més aviat curta" - ens hem de felicitar com a lectors i més com a lectors catalans, que la llunyana prometença que Gaziell feia a la literatura catalana de dur-li obres de maduresa - prometença a la qual em permetia de fer una al·lusió gairebé impertinent, en la meua "Situació de Gaziell", publicada en aquestes mateixes pàgines - estigués esdevenint, sigui ja, una magnífica realitat.

Perquè "Castella endins" és un llibre molt interessant, d'un abast molt superior als propòsits que, modestament, li atribueix el seu autor. Fins i tot hom diria que, maliciosament, Gaziell es complau a desorientar els seus lectors. Amb un to seriós, es planya de la desconeixença que els catalans tenim de "la nostra Península Ibèrica", desconeixença que és "per a nosaltres un mal, i dels grossos, perquè es tracta de terres i gents que inflüen, amb un pes i una força irresistibles, en el nostre passat, comanden el present que ara vivim i conformaran fatalment l'avenir que ens espera." Ell ha sentit davant la Península Ibèrica "una gran pietat, una pietat immensa", la qual cosa no priva de considerar-les, "tan malgirbades entre elles" com són, "els Balcans d'Occident".

el fet de no escriure's

7 les terres de

Per contribuir a què els catalans "coneguin, compreguin i estimin la comunitat i la diversitat de la Península Ibèrica", Gaziell ens vol dur, través de tres volums, a remolc dels seus "viatges i somnis". I, de bell antuvi, ens presenta la veguda més forta, més marejadora: la realitat de Castella. Penseu que la primera part del llibre, que n'ocupa més de la meitat, duu per títol "Viatge a la fi del món" i que ens fa acompanyar Gaziell en una excursió a un poblet perdut de la província d'Avila que es diu Cepeda la Mora. Es ben bé, en tots sentits, la fi del món. Ho és pel l'allunyament de tota via de comunicació, de tot costum modern, de tota adquisició del confort humà. Ho és, també, en quant és una relíquia, com movedora i tot, si voleu, d'una mena de civilització medieval, mística, militar i feudal, en la qual el treball té un lloc molt esquifit i la iniciativa ni això. Bona gent, quin dubte hi ha? ~~severa~~, digna, pobra de lèmnitat i resignada amb la pobresa, condemnada a vegetar - a malviure i a ben morir - o bé a emigrar, sense horitzons ni esperances; que només els resta, ben hipotètic, el consol de la religió sentida com una justícia severa, bon xic arbitrària i estrictament retributiva, en un altre món molt semblant a aquest, dels pecats i els mèrits d'aquesta vida.

El quadro d'aquesta diguem-ne civilització és traçat amb aguda observació i un bon instint descriptiu. Fa escruixit, però, si el comparem amb el criteri que de la vida i el treball tenen els pagesos catalans. La meditació que, al davant de l'església de San Vicente, a Avila, té l'escriptor, quan pensa en la buidor patètica del cel d'aquella "tierra de santos y de cantos", d'aquell "món fossilitzat", després d'evocar els segles - segles de místics i de conquistadores, quan aquella "immensitat de l'espai" estava plena "que no s'hi cabia d'àngels i de sants que contínuament pujaven i baixaven de la terra al cel i del cel a la terra", conclou que ara, aquella immensitat, "més que buida, ha estat buidada. L'han despüllada de somnis els descobriment dels homes." I aquell cel despoblat "d'uns somnis que s'han fos, estès tràgicament sobre un cementiri de pedres, és un fenomen universal i de tots els temps."

Castella sembla que es complagui en aquesta buidor, en aquesta contínua cogitació exorca d'un temps que no pot tornar. I gairebé tan cruel - tot i la pietat humaníssima de Gaziell en descriure-ho - com aquella anada a "la fi del món", és el viatge a Salamanca, amb aquella ruta dels castells, masses feixugues i alteroses damunt poblets misèrrims que es diuen, però, Madrigal de las Altas Torres, Peñaranda de Bracamonte, Tor-desillas o Toro, noms carregats d'història i que avui són les etiquetes de "cementiris de fantasmes", amb grans alcàssers fets de fang i que s'encorren sota la pluja, o la visitaba Zamora i Palència. Es això, realment Castella? us pregunteu. I Gaziell us afirma que sí, però que aquell poble, culpable del "gran esguerro peninsular" que és que a la "indiscutible unificadora peninsular, la Península se li hagi esmicolat d'aquesta manera". La separació de Portugal ha deixat desequilibrada la Península i sense sentit ni aplicació la concepció unificadora de Castella, que és fet i fet la castellanització total de la Península Ibèrica.

I Gaziell no pot menys que plantejar-se, davant tot allò que representa, per exemple, Toro i el paper de les Corts Castellanes en la unió dels pobles regits per Ferran i Isabel, els "reis catòlics", un enigma que encara avui és dramàticament actual per a nosaltres: "El que costa d'imaginar, passant per aquestes terres tan allunyades de tot el que pesa i compta en el món, és que Toro, el poble que ara tenim davant els ulls, estès i perdut en la mar de gleva seca, com una esquadra de vells vaixells de fusta ja corcats, que hagués encallat aquí una pila de segles, pogués tenir en el XVI tanta de força. Llavors Toro devia ser, si fa no fa, com ara; més ben dit: materialment parlant, devia ser pitjor. Com fou possible, doncs, que pesés més que Barcelona, València, Mallorca i el Rosselló reunits? En nombre d'habitants, monuments, cultura

riquesa, les grans viles catalanes devien superar el Toro de llavors, tant com el superen ara. Per a enfocar bé aquest aparent misteri, que altrament seria indesxifrable, els catalans d'avui no hem de fer sinó recordar un altre fet igualment inversemblant, però que nosaltres hem vist i palpat. És aquest: durant la darrera guerra, també Burgos comptà i pesà molt més, en el destí d'Espanya, que Barcelona, València i Mallorca plegades. I el resultat fou, igualment, una gran desfeta nostra..." El subratllat no és de Gaziol, però em sembla que s'imposa a l'esperit i és, jo diria, el sentit del llibre. Com ho són aquelles altres pàgines on és estudiada la trilogia sagrada dels segles de la Castella dominadora: "aquests tres mites dogmàtics, el Trono, la Espada i l'Altar, amos integrals del país, anaven alçant els monuments admirables. El poble, ciutadà o rural, la immensa massa obscura dels humils de naixença, no comptava per a res més que per a servir cegament els designis del monarca, de la noblesa i de l'Església; però la massa anònima tenia una fe absoluta i una por cerval envers aquella gent formidable, revestida de teixits sumptuosos o d'hàbits sagrats. Avui els temps han canviat una mica, sobretot en els països on els ciutadans han aconseguit d'establir un règim democràtic. El canvi, amb tot, no és pas tan segur ni tan general com ens pensem. Mai el poble, la massa anònima, mai no ha servit - ni servirà - per a cap altra cosa més que per a sostenir i donar força als qui saben infondre-li una fe rociada, sigui la que sigui; perquè el poble no és pas fet per a entendre ni fruir res a fons, sinó per pensar de valent, a canvi d'una il·lusió que el faci viure. I el poble espanyol sempre ha estat fàcil d'acontentar amb poca cosa."

No sé si Gaziol pensa, realment, aquestes proposicions tan désabusées o si, simplement, ens vol dir que és aquesta doctrina tan realista i àdhuc cínica del poder la que ha sostingut i sosté encara tants règims de força o de fanfàrria. Perquè més avall, en la mateixa pàgina, després d'evocar aquella Salamanca "que devia fer feredat de veure en els seus grans temps dels teblegs, els inquisidors, els definidors, els censors, els professors i els predicadors de tota mena" ens afirma que allò "no es veurà mai més". Per molt que el Govern espanyol vulgui estintolar Salamanca - o allò que representava i vol encara representar - no ressuscitarà pas. Com Versalles - el poder reial absolut -, Salamanca no és més que "rufnes fredes - o lleument tèbies encara, que és més trist - de veritables paradisos perduts".

Tot plegat, com és fàcil de veure, aquest llibre ofereix molts temes fecunds de meditació, i no és pas el menys important el de la situació singular que té a Espanya - i sobretot a Castella - el clericalisme, és a dir, que "de fa segles i segles, l'Església de Roma, interpretada i conduïda a la faisó indígena, ha pesat, i pesa com un dels pesos més efectius del món."

Aquests exemples que he anat destacant del llibre de Gaziol poden ja donar una idea de la força d'expressió i de suggestió del seu estil. No la poden donar, en canvi, de la riquesa del seu estil descriptiu, del seu encert en pintar-nos paisatges o donar-nos pàgines plenes de vivacitat en les quals les ciutats, els pobles, les fires i els llogarrets castellans prenen tot un relleu més expressiu que cent estudis sociològics profunds. És curiós de comprovar que, fins ara, el "Castella endins" de Gaziol, com el volum darrerament publicat de les seves memòries, no han merescut de la premsa que ara es publica a Catalunya sinó uns lleugers comentaris, quan no un púdic i discriminador silenci. Potser això testimonia, precisament, en favor del mèrit d'aquests llibres, en els quals una consciència liberal i catalana s'enfronta, primer amb el nostre passat immediat, i després, amb la nostra realitat present, per a extreure'n al·liconaments i deduir-ne escarments. És reconfortant saber que l'empresa iniciada per Gaziol ha de continuar, i tots hem d'esperar que la dugui a terme.

Marc 1960. Rafael T...